

Verslag van de busreis naar Essen op 13 maart

door Peter Franken

Op zondag 13 maart 2016 bracht een groep van 43 leden van ons genootschap een bezoek aan Essen. Hoofdoel was de voorstelling van *Der fliegende Holländer* in het Aalto Theater maar gelet op de beperkte duur van deze opera werd de tijd benut om vooraf een bezoek te brengen aan Villa Hügel, het vroegere optrekje van de familie Krupp.

Los van het feit dat Krupp een belangrijke rol heeft gespeeld in de Duitse geschiedenis, is een bezoek aan deze villa interessant omdat de gevel van het hoofdgebouw meer dan eens de inspiratie geweest is van decorontwerpers van Wagner opera's. Iedereen die de *Götterdämmerung* in Enschede heeft gezien, zal zich het toneelbeeld kunnen herinneren uit de slotakte waar Siegfrieds lijk wordt afgeleverd bij 'Villa Gibich'. Hieronder staat ter vergelijking het overeenkomstige deel van Villa Hügel afgebeeld.

Het gezelschap kreeg een ruim een uur durende rondleiding – in het Nederlands – door het gebouw waarna de tocht werd voortgezet naar het theater.

Op het programma stond *Der fliegende Holländer* in een productie uit 2006 van Barrie Kosky, ook bekend van zijn *Tristan und Isolde* en *Götterdämmerung* in Essen.

De voorstelling werd dit seizoen driemaal hernomen en gelet op de 'verblijftijd' op het repertoire zou het wel eens de laatste reprise geweest kunnen zijn. We zullen zien.

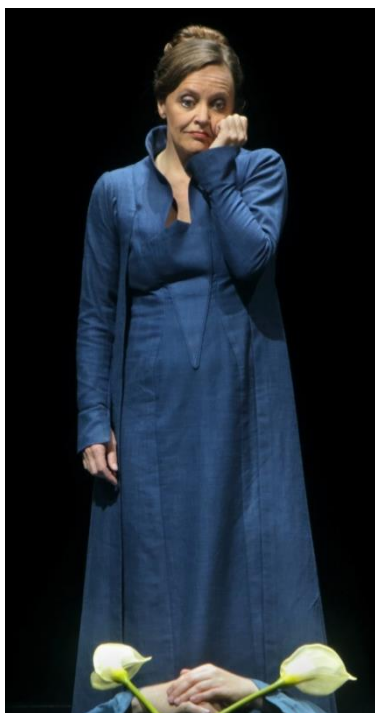
De voorstelling

Senta is een meisjes met een obsessie voor de vliegende Hollander en zijn lot. In deze productie komt daar een tweede obsessie bij: die met de dood. Zoals wel vaker krijgt de toeschouwer de handeling te zien vanuit het perspectief van een dromende Senta, overigens dit keer meer Senta's terugkerende nachtmerries.

Het voordeel van een droom is dat alles precies verloopt zoals het verhaal dat aangeeft. Erik heeft van Senta en de Holländer gedroomd en wat hij vertelt komt precies zo uit. Logisch, want het is een droom binnen een droom. Dat Senta meer problemen heeft dan slechts de genoemde obsessies blijkt verder uit een paar dwangmatige gebaren. Voortdurend staat ze haar handen af te wrijven tegen haar polsen, alsof er bloed aanzit, of op zijn minst iets dat haar afkeer wekt. Verder neemt ze een deel van de tijd een houding aan die verwijst naar een catatonische toestand, zo iets als volledige verstijving. Ze zit dan als een zombie voor zich uit te kijken met de rechterhand tegen haar wang.

Een dergelijke houding was afgelopen zomer ook te zien bij Isolde in Katharina Wagner's productie van *Tristan und Isolde* in Bayreuth. Tijdens het zingen van de Liebestod neemt Isolde eenzelfde catatonische pose aan.

Binnen dit kader hoeft de toeschouwer zich nergens meer over te verbazen. Tijdens het matrozenkoor heeft alles en iedereen dezelfde rode jurk aan als Senta. Het beeld wordt gecompleteerd door bijpassende rode pruiken: in Senta's droom is op dat moment iedereen een projectie van haarzelf. Een van de 'Senta's' baart een skelet waar andere 'Senta's' opzichtige seksuele handelingen mee verrichten. Haar obsessie met de dood wordt gematerialiseerd door het in haar nachtmerrie baren van de dood.

Isolde, Bayreuth 2015

Het is moeilijk te doorgronden wat de regie van Senta verwacht in termen van acteren. Gaan we ervan uit dat ze in haar droom niet in staat is zelfstandig te handelen, zoals iemand die droomt ook niet kan spreken, dan is haar optreden daar geheel mee in lijn. Voor haar directe tegenspelers Holländer en Erik geldt dan iets dergelijks. Muzikaal was het een bevredigende voorstelling met hier en daar een paar minpuntjes.

De Daland van Tijn Faveyts was zonder meer geweldig. Zo gemakkelijk gezongen en overtuigend geacteerd: hier stond de koopman die handelt in alles, ook zijn eigen kind. Zijn Steuermann werd aardig neergezet door Rainer Maria Röhr. Jeffry Dowd nam Erik

Senta in rode jurk en met rode pruik

voor zijn rekening, redelijk maar niet meer dan dat. Deze twee mannen vormen een vaste waarde in Essen maar kennen geen uitschieters naar boven of beneden. Wat ze doen is altijd wel redelijk. Dat kan niet gezegd worden van de Mary van Marie-Helen Joël die duidelijk beneden de maat was. En dan Senta, de hoofdrol in deze productie. Astrid Weber presteerde wisselvallig, had duidelijk moeite met sommige passages. Ze wisselde zeer zacht zingen af met flinke uitschieters, vooral in de topnoten. In een aantal gevallen sloeg ze tekst over om een aanloopje te nemen naar zo'n uitschieter, of juist uit ademnood er vlak na. Ondanks die onevenwichtige presentatie wist ze zich over het geheel goed staande te houden en was ze in sommige stukken beslist mooi om te horen.

Almas Svilpa tenslotte nam de officiële hoofdrol voor zijn rekening. Getoond als krachtpatser met de spierballen van een bootwerker zag deze 'ondode' er wel erg levend uit. Immers, hij is al eeuwen bezig om te sterven en als je ergens een bekleed skelet verwacht dan is het wel bij de Holländer en zijn bemanning. Holländer is een goed voorbeeld van wat in de 'zwarte Romantiek' bekend staat als de 'bleke man'. Zo zingt Senta in haar ballade 'Auf hohem Bord der bleiche Mann'. Maar om bij Almas Svilpa te blijven, een uitstekende prestatie. Deze bas behoort nu al enige tijd tot de topzangers in Essen en daar mag men zich gelukkig mee prijzen. Datzelfde geldt voor het koor van de opera, ook nu weer in zeer goede vorm, met name in het topstuk – het matrozenkoor. Dirigent Ed Spanjaard gaf met enthousiasme leiding aan het geheel en wist schitterende klanken aan het orkest te ontlokken.

Medereizigers aan het woord

Een van onze stipendiaten lichting 2016, sopraan Jannelieke Schmidt, maakte de reis ook mee. Tijdens de nazit op de terugreis deed ze enthousiast verslag van haar impressies. Later kwamen daar wat op schrift gestelde opmerkingen bij, waaruit hieronder een bloemlezing:

'Het is zoals een bakker zich in een taartjeswinkel moet voelen: als een kind zo blij want omringd door alles waar hij zich graag mee omgeeft en totaal beroeps gedefformeerd ziet hij tegelijkertijd de details van het glazuur, de structuur van het deeg en de bijzondere stapeling van de krakelingen. Zo voel ik me meestal aan het begin van een opera, blij verheugd dat ik een opera ga ondergaan, kinderlijk nieuwsgierig naar wat er achter het doek schuil gaat en mijn ogen uitkijkend in de zaal, de foyer, overal. Maar ergens kriebelen de plaatsvervangende zenuwen, is iedereen er achter de schermen klaar voor, liggen alle rekvisieten wel klaar, wat als een van de zangers eigenlijk verkouden is?

Het begin van *Der Fliegende Holländer* is overweldigend maar die tenor aria van de stuurman, zo naakt, zo spannend. Ik zat enorm mee te leven met de zanger van gisteravond maar meer omdat hij soms z'n zinnen niet afmaakte en (misschien volkse?) glissandi maakte en zo door zijn tekst gleed. Een stem en zulk een naakt instrument, alles hoor je, spanning, enthousiasme, strijd. En deze meneer leek her en der zijn manier te hebben gevonden om zich door deze aria heen te strijden, een snik hier, een glissando daar. Zwart op wit commentaar geven op zangers vind ik heel lastig, want wat een beroep. Je weet je tekst, je noten, je timing, je inzet, je plek, je kostuum, je interactie, je intentie, je sub-tekst en dat dan allemaal samen en niemand die op je wacht. Dus lees mijn commentaar alstublieft in een context van totaal begrip en bewondering én herkenning.

Senta hoefde gelukkig niet zelf haar eerste 20 minuten van fysiek geworden gekte te dansen maar

moest vanaf het moment dat ze begon met zingen haar hele rol zeer fysiek neerzetten. Dat ging heel vaak goed en soms klikte het net niet. Stom he, dan raak ik dus meteen uit het verhaal en val ik terug in de rol van collega: waarom ziet het er nu plots zo vreemd uit dat ze over het podium tolt terwijl ze net nog totaal geloofwaardig tegen een rots aan klauwde. En is ze niet duizelig? Oh en dan, waarom zingt die lieve mevrouw zo zacht de hele tijd? Het leek in mijn oren net alsof ze de motor op die manier niet lekker aan kon houden en soms per zin meerdere keren opnieuw een beetje gas moest geven, in plaats van een constante stroom die binnen de gebruiksgrenzen fluctueert. Maar he, wie ben ik, ik wáág me nog niet eens aan Senta.

Matrozen in rode jurk en met rode pruik

Daland was fantastisch! Hij zong die rol met zo veel gemak en verve dat hij zich dus ook heel goed kon verplaatsten binnen de regie. Zijn karakter had bijna slapstick achtige bewegingen maar hij viel nooit uit de toon, hij verkocht dit stuk, dit idee als de beste. Nooit ongemakkelijk, nooit met twijfel. Hij was zijn personage. Alle keren dat hij op het podium was zat ik in het verhaal en leefde ik mee, geen ongemak, alleen vervoering en zalige verbeelding. En dat willen we toch? Mee leven, mee lijden, mee liefhebben. We mochten ook mee hossen met het zalige feest koor dat springend en dansend over het podium ging, ik vond dat geweldig want: goed gezongen, goed strak gezet, geen onduidelijkheden. Het werd puur een kwestie van smaak of je het wel of niet iets vond, dat is altijd een heerlijke luxe.'

Ook ons lid Harry Vreeswijk maakte op de terugreis nog een paar aanvullende opmerkingen: 'Het slotbeeld was de sleutel voor de encenering: daar vielen alle puzzelstukjes op hun plaats. Senta heeft de Holländer eigenhandig gedood en blijft verstijfd voor zich uit zitten staren – doek. Barry Kosky heeft, in navolging van sommige andere regisseurs, Wagners opera als een koortsdroom, een nachtmerrie van een hysterische, geobsedeerde Senta vormgegeven. Senta's obsessie met de Holländer is een obsessie met, een verlangen naar een bevrijdende dood. Aan het begin van het 'eerste bedrijf' staat het innerlijk van Senta trillend van de zenuwen bijna naakt op het toneel – een veruiterlijking van haar gemoedstoestand. Aan het begin van het 'derde bedrijf' staat ze weer bijna naakt, maar nu een stuk ouder en dus dichter bij de dood. En dan zijn alle matrozen van haar vader en alle meisjes opeens verdubbelingen van haar. Zij verwekken en baren een Magere Hein. Dat is opnieuw een veruiterlijking van een innerlijke toestand, de letterlijke uitbeelding van een metafoor – en tevens de oplossing: de verlossing, de bevrijding van (haar beeld van) de Holländer.'

Al met al een mooie avond, zeker muzikaal, maar toch ook met een encenering die – hoewel niet naar ieders smaak – op zijn minst 'interessant' genoemd kan worden.